

مطالعه تحلیلی یادمان‌های نماد محور
و مفهوم محور دفاع مقدس با تأکید بر
انتقال ارزش‌ها و خاطرات آن دوران به
نسل‌های بعد / ۲۰۹-۲۲۷

راهیان راه زینب، محمد خزایی،
۱۳۶۲، مأخذ: URL8.

مطالعه تحلیلی یادمان‌های نماد محور و مفهوم محور دفاع مقدس با تأکید بر انتقال ارزش‌ها و خاطرات آن دوران به نسل‌های بعد

کوروش مومنی*

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۷/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۱۷

صفحه ۲۰۹ تا ۲۲۷

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

دوران دفاع مقدس بخش تأثیرگذار از تاریخ انقلاب اسلامی ایران می‌باشد که ارزش‌های انسانی فراوانی را تداعی می‌کند. انتقال و حفظ این ارزش‌ها به نسل‌های بعدی یکی از مهم‌ترین اقداماتی است که باید بدان توجه شود. یادمان دفاع مقدس یکی از راه‌های پاسخگویی به ثبت رویدادهای تاریخی و بزرگداشت ارزش‌های آن دوران است که در قالب کالبد‌های مختلف با مصالح مختلف جلوه گر می‌شود و به شیوه‌های مختلف حماسه‌هشت سال پایداری را بازگو می‌کند. یادمان دفاع مقدس از نظر شیوه پرداختن به موضوع به سه گونه روایت محور، نماد محور و مفهوم محور قابل دسته‌بندی است و نحوه تعامل نسل‌های مختلف کشور در مواجهه با هر گونه متفاوت است. هدف تحقیق فوق؛ شناخت بهترین نوع یادمان دفاع مقدس از نظر دو نسل زمان دفاع مقدس و نسل‌های بعد از آن می‌باشد. سؤال پژوهش حاضر این گونه بوده که نسل زمان دفاع مقدس و نسل‌های بعد از آن در مواجهه با یادمان‌های دفاع مقدس در جهت حفظ و انتقال ارزش‌ها و خاطرات جمعی دفاع مقدس کدام گونه‌بندی را انتخاب می‌نمایند؟ روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و پیمایشی است و با مطالعه ادبیات و مباحث نظری دفاع مقدس و تعریف هنر و معماری یادمان به تحقیق انسجام بخشیده است. شیوه جمع‌آوری اطلاعات توزیع پرسشنامه بین جامعه نمونه‌ای از مخاطبان و بازدیدکنندگان باغ موزه دفاع مقدس تهران و سی نفر از متخصصین حوزه هنر و معماری، پژوهشگران حوزه دفاع مقدس است و جهت توصیف و تحلیل داده‌ها از نمودارهای درصد فراوانی و برای ارزیابی فرضیه از آزمون ناپارامتریک فریدمن در نرم افزار SPSS استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد نمادگرایی در هنر دوران دفاع مقدس باعث شد که آن نسل نسبت به آن نمادها شناخت و خاطره ذهنی داشته باشند و نسل زمان دفاع مقدس با توجه به شناخت و حس تعلق آنها به مفاهیم نمادین و حماسی بیشتر یادمان‌های نماد محور را می‌پسندد و در مقابل نسل بعد از آن دوران با توجه به اینکه خاطره‌ای از زمان دفاع مقدس ندارد، به دنبال کشف مفهوم یادمان رفته است و در پاسخ به سؤال تحقیق با توجه به تحقیق پیمایشی فوق و تطبیق نتایج آن با تحلیل محتوای پژوهش‌های صورت گرفته در مورد هنرهای دفاع مقدس، می‌توان گفت در مواجهه با نسل‌های سوم و چهارم انقلاب اسلامی که در دوران زمان دفاع مقدس حضور نداشتند، یادمان‌های مفهوم محور کارایی بیشتری برای انتقال پیام و ارزش‌های دفاع مقدس دارند.

کلیدواژه‌ها

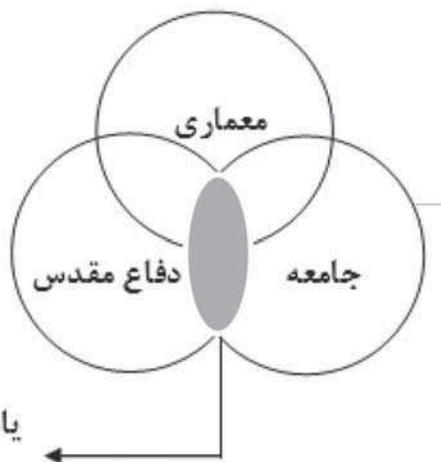
فرهنگ، یادمان، دفاع مقدس، یادمان مفهوم محور، یادمان نماد محور.

*دانشیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، دزفول، ایران.

Email:K_Momeni@jstu.ac.ir

مقدمه

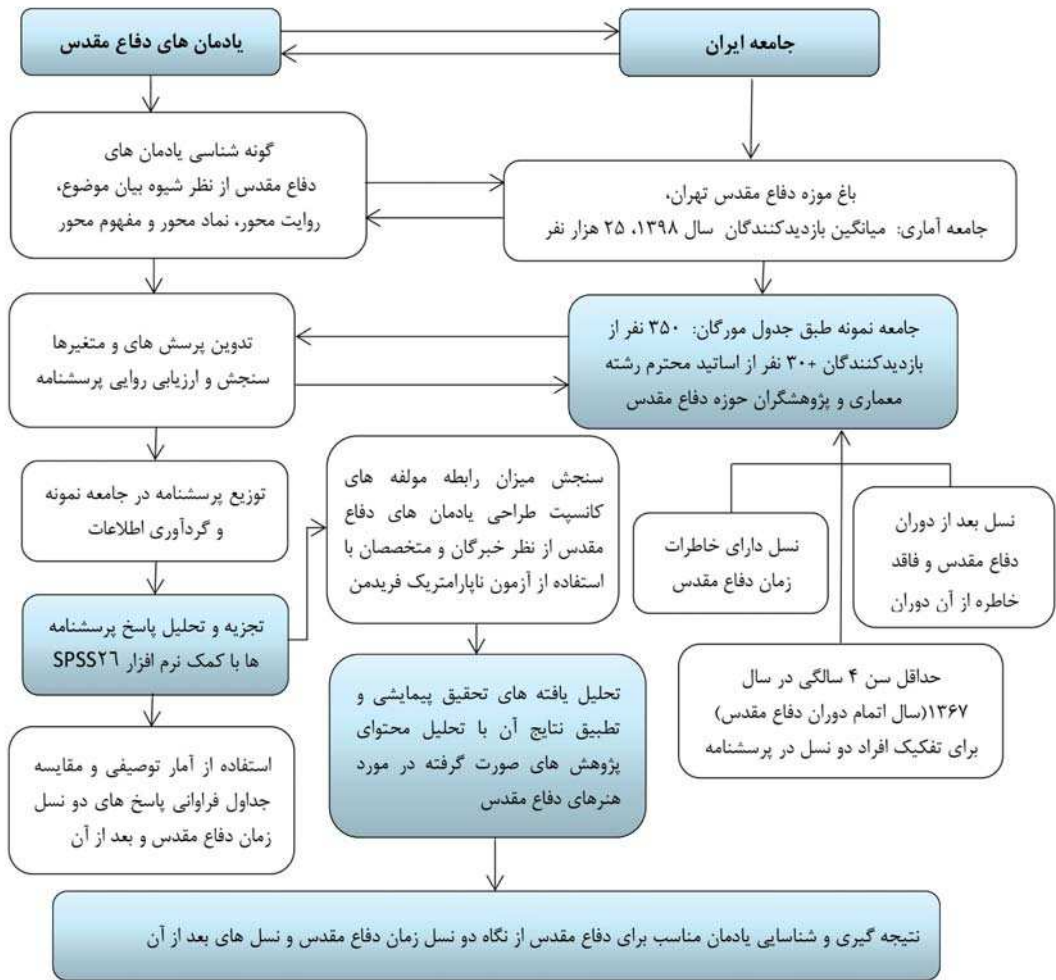
دوران دفاع مقدس به عنوان یکی از مهمترین و تأثیرگذارترین دوران تاریخ انقلاب اسلامی است که تبدیل به عاملی فرهنگ‌ساز و ارزشی ملی و تاریخی برای جامعه شد. هشت سال دفاع مقدس، آثار با ارزش و معنوی بسیاری بر جای گذاشته است که نشانگر رشادت‌ها و حماسه آفرینی رزمندگان و شهدای آن دوران است. جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، با همه آسیب‌ها و خساراتی که بر جای گذاشت، دارای فرهنگ انتقالی به نسل‌های بعدی است و باید توجه کرد که انتقال این فرهنگ و حماسه‌ها به نسل‌های بعدی و حفظ ارزش‌ها و آثار این دوران یکی از مهم‌ترین اقداماتی است که باید بدان توجه شود. با گذشت زمان و رویش نسل‌های بعد از دوران دفاع مقدس، میزان آشنایی نسل جدید و نسل‌های بعد از آن با ارزش‌های دفاع مقدس کم شده است. یکی از راه‌های شناساندن فرهنگ و ارزش‌های یک جامعه، هنرهای تجسمی و طراحی معماری یادمان‌ها با استفاده از مفهوم و ارزش‌های موجود در آن جامعه است. هنر و معماری یادمان‌های دفاع مقدس، به عنوان عاملی فرهنگی و آموزشی به شناساندن دفاع مقدس به جامعه کمک می‌کند و یاد و خاطره شهدای آن دوران را زنده نگه می‌دارد. (نمودار ۱). یادمان دفاع مقدس می‌بایست این وظیفه را بر عهده بگیرد و ارزش‌ها و مفاهیم مقدس را در قالب کالبد بنای یادمانی با سنگ، خشت، آجر و سایر مصالح به جلوه در آورد و در واقع برای جامعه و به زبان هنر و معماری حماسه سرایی نماید. یادمان‌های دفاع مقدس از نظر شیوه بیان و پرداختن به موضوع به سه گونه روایت محور، نماد محور و مفهوم محور قابل دسته بندی و ارزیابی هستند. و نحوه تعامل افراد نسل‌های مختلف کشور در مواجهه با هر گونه متفاوت است. هدف تحقیق فوق شناسایی یادمان مناسب دفاع مقدس از نگاه دو نسل زمان دفاع مقدس و نسل‌های بعد از آن می‌باشد. سؤال تحقیق حاضر این گونه بوده که نسل زمان دفاع مقدس و نسل‌های بعد از آن در مواجهه با یادمان‌های دفاع مقدس در جهت حفظ و انتقال ارزش‌ها و خاطرات جمعی دفاع مقدس کدام گونه‌بندی را انتخاب می‌نمایند؟ **ضرورت و اهمیت** تحقیق عبارتست از شناخت دیدگاه نسل‌های بعد از دوران دفاع مقدس در مورد یادمان‌های ساخته شده در کشور می‌تواند راهگشای طراحان برای طراحی یادمان‌های بعدی دفاع مقدس می‌باشد. فرضیه تحقیق عبارت است از اینکه: مابین نظرات دو نسل زمان دفاع مقدس و بعد از آن در حیطه هنرهای تجسمی و معماری یادمان‌های دفاع مقدس تفاوت معناداری وجود دارد. نسل زمان دفاع مقدس، یادمان‌های نماد محور و نسل بعد از دفاع مقدس، یادمان‌های مفهوم محور را برای ارتباط و شناخت دفاع مقدس می‌پسندد و هر دو نسل بر اهمیت مفاهیم و ارزش‌های مفهومی یادمان‌های دفاع مقدس تأکید دارند.

نمودار ۱. وجه مشترک بین یادمان و سه مولفه معماری دفاع مقدس و جامعه، مأخذ: نگارنده.

روش تحقیق

روش پژوهش حاضر برای اعتبار سنجی ترکیبی از روش‌های توصیفی-تحلیلی و پیمایشی است. **شیوه جمع آوری اطلاعات** بدین صورت بود که ابتدا منابع اسنادی مربوط به دفاع مقدس به خصوص اطلاعات هنرهای تجسمی و معماری یادمان‌های دفاع مقدس جمع آوری شد و بر اساس آن سوالات پرسشنامه تنظیم شد. با بازدید و مصاحبه و توزیع پرسشنامه میان بازدیدکنندگان باغ موزه دفاع مقدس تهران مطالعات میدانی صورت پذیرفت. پرسشنامه تحقیق فوق شامل ده سوال می‌باشد. در تهیه پرسشنامه سعی شده که از سوالات نامفهوم، مبهم پیچیده، دو وجهی و منفی پرهیز شود و مفهوم سؤال‌ها کاملاً روشن باشد. **جامعه آماری** بازدیدکنندگان باغ موزه دفاع مقدس تهران است که در سال ۱۳۹۸ نزدیک به ۲۸ هزار نفر بوده است. میانگین روزانه بازدیدها ۳ هزار ۵۹۳ نفر بوده است. **نمونه تحقیق** حاضر ۳۵۰ نفر از بازدیدکنندگان باغ موزه دفاع مقدس تهران که بر اساس جدول مورگان با توجه به آمارهای بازدیدکنندگان باغ موزه دفاع مقدس و انقلاب اسلامی به صورت نمونه گیری احتمالی تصادفی انتخاب شدند و تعداد ۳۰ نفر از خبرگان آشنا با ارزش‌ها و نمادهای دفاع مقدس که سابقه حضور در جبهه را داشته اند از کارشناسان حوزه دفاع مقدس و متخصصان رشته معماری که بعضاً سابقه ایثارگری و رزمندگی را داشته اند انتخاب شدند. خبرگان در سطح کشور پراکنده‌اند و نحوه انتخاب آن‌ها به صورت نمونه گیری غیر احتمالی وضعی است. بدین صورت که بر اساس تجارب کاری و سایر تحقیقات مشابه آماری به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند که شامل ده نفر از اساتید محترم رشته معماری که

نمودار ۲. چهارچوب مدل مفهومی پژوهش، مأخذ: نگارنده.

کارشناسان حوزه دفاع مقدس مورد ارزیابی قرار گرفت. سپس پرسشنامه‌ها توزیع و داده‌ها گردآوری، تجزیه و تحلیل شده و با استفاده از اندازه‌گیری شکاف بین نظرات و ترجیحات پرسش‌شوندگان، کیفیت مؤلفه‌ها سنجیده و تحلیل شدند. برای بررسی نظرات دو نسل زمان دفاع مقدس که خاطراتی از آن دوران دارند و نسل‌های بعد از آن در میان پاسخ‌دهندگان؛ با توجه به گذشت نزدیک به سه دهه از زمان دوران دفاع مقدس ملاک سن برای تفکیک مخاطبان داشتن حداقل سن ۴ سالگی در سال ۱۳۶۷ (سال اتمام دوران دفاع مقدس) برای نسل زمان دفاع مقدس در نظر گرفته شد. شیوه تجزیه و تحلیل با کمک نرم افزار SPSS۲۶ است که با استفاده از مقایسه جداول فراوانی پاسخ‌های دو نسل زمان دفاع مقدس و بعد از آن به تحلیل و بحث پرداخته است و سپس با آزمون ناپارامتریک فریدمن رابطه مولفه‌های کانسبت طراحی یادمان‌های دفاع مقدس

سابقه اجرائی و تدریس در زمینه طراحی المان داشته‌اند و بیست نفر از پژوهشگران و کارشناسان حوزه دفاع مقدس که تعداد ده نفر از آنها رزمندگان، جانبازان و ایثارگران تحصیل کرده در علوم مختلف می‌باشند. تعداد خبرگان توسط وزنی از طریق فرمول کوکران و جدول مورگان محاسبه گردیده است. بدین منظور ابتدا هدف از گردآوری داده‌ها، ضرورت همکاری آنان در عرضه داده‌های موردنیاز و همچنین محرمانه بودن پاسخ‌ها بیان شد. سپس پرسشنامه توزیع شد و پاسخ‌دهندگان در فرآیند پاسخگویی یاری شدند.

پایایی کل پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ سنجش و تأیید می‌شود که نشان‌دهنده این است که سوالات از پایایی مناسبی برخوردار هستند. روایی پرسشنامه نیز با روش تحلیل روایی صوری، با بهره‌گیری از نظر تعدادی اساتید دانشکده هنر و معماری و

از نظر خبرگان و متخصصان مورد سنجش قرار گرفت. در نمودار ۲ روند تحقیق و چهارچوب پژوهش فوق ارائه شده است.

پیشینه تحقیق

تحقیقات انجام شده توسط پژوهشگران از جمله: نجفوند دریکوندی و وثیق (۱۳۹۸) در مقاله «تطبیق نماد و نشانه‌های دفاع مقدس در هنرهای تجسمی و معماری دفاع مقدس» (نجفوند دریکوندی و وثیق، ۱۳۹۸: ۱۴۹-۱۲۴) که در نشریه نگره، شماره ۵۰ به چاپ رسیده، پس از بررسی و مقایسه ۲۶ نمونه از هنرهای تجسمی و ۱۵ نمونه از یادمان‌ها و موزه‌های دفاع مقدس بیان می‌نماید که علی‌رغم عدم وجود همپوشانی بین نمادها در این دو حوزه، دارای همسویی در نمادپردازی نیز هستند. به عبارتی، هنرهای تجسمی و معماری دارای اشتراکات زیادی در حوزه دفاع مقدس نظیر عناصر انسانی، حیوانی، گیاهی، خطی- هندسی، معماری و بیجان می‌باشند که به جنبه یادآوری و بیادسپاری نمادها در حافظه جمعی مردم تأکید دارد. کیانی و یاری (۱۳۸۷) در مقاله «یادمان جنگ و نمادهای فرهنگی» که در نشریه آبادی شماره ۵۸ به چاپ رسیده، پس از بررسی اجمالی رابطه یادمان و معماری یادمانی به بررسی معماری یادمانی در پانزده کشور جهان پرداخته اند و در انتها به یادمان‌های دو کشور ایران و عراق همچون شهدای هویزه و یادمان شهید چمران اشاره می‌نمایند و به این نتیجه می‌رسند که برداشتن گام‌های مفید با پشتوانه ارزشی و فرهنگی قوی درباره طراحی و ساخت یادمان نیاز است (کیانی و یاری، ۱۳۸۷: ۲۹-۲۰).

خزایی (۱۳۸۷) در مقاله «دغدغه‌های حفظ ارزش‌های معنوی آثار هنرهای تجسمی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس در یک نشست» که در نشریه کتاب ماه هنر شماره پیاپی ۱۲۵ به چاپ رسیده، در یک نشست علمی به بررسی موقعیت هنرهای تجسمی در دوره دفاع مقدس و در دوره‌های بعد می‌پردازد و آقایان سید حمید شریفی، احمد آقا قلی زاده، مجید قادری و دکتر محمد خزایی جایگاه سی ساله هنرهای تجسمی را مورد بررسی قرار داده اند (خزایی، ۱۳۸۷: ۱۳-۴).

خزایی (۱۳۸۵) در مقاله «هنر حماسه عرفانی، درآمدی بر پوسته‌های دفاع مقدس» که در ماهنامه کتاب ماه هنر شماره پیاپی ۹۵ و ۹۶ به چاپ رسیده، پوسته‌های دفاع مقدس و مفاهیم نمادین آنها را بررسی نموده است و معتقد است پیروزی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، شرایطی را خلق کرده که هنرمندان جوان آثار بدیعی را در عرصه‌های مختلف هنری به وجود آورده و براساس عناصر هنر ایرانی و فضای معنوی همسو با فرهنگ اسلامی، شاکله هنر انقلاب اسلامی را پی ریزی کنند و نتیجه می‌گیرد که هنرمندان بسیاری از مفاهیم معنوی و حماسه‌ها را در

قالب آثار هنری ارایه کرده اند و در پوسته‌های دفاع مقدس ارزش‌های معنوی با صورتی نمادین در قالب نقش و رنگ تجلی پیدا نموده است (خزایی، ۱۳۸۵: ۲۱-۱۸).

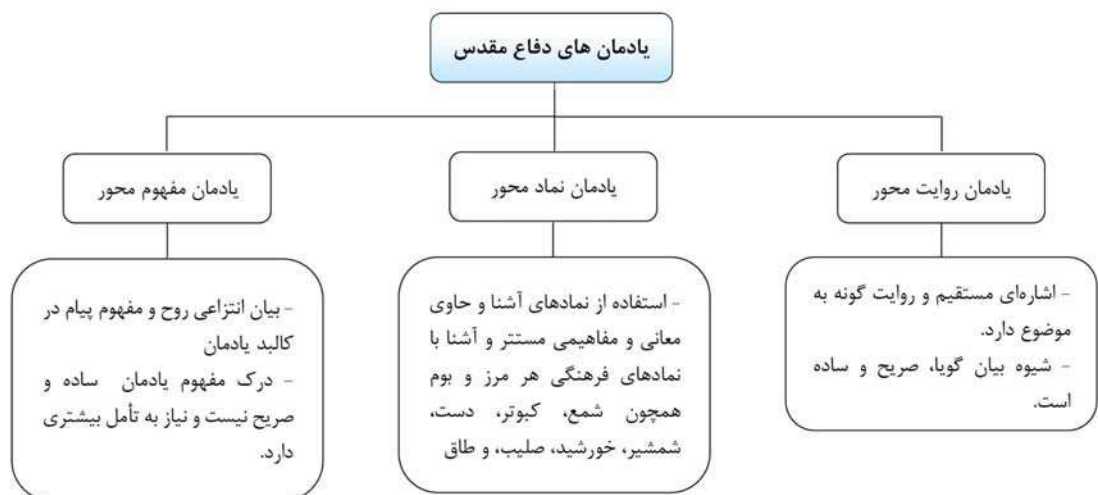
امامی فر و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله «بررسی نشانه شناختی اعلان از انقلاب اسلامی تا ۱۳۸۰» که در شماره ۱۶ نشریه نگره به چاپ رسیده، پوسته‌های انقلاب اسلامی را از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۰ مورد بررسی قرار داده است و به این نتیجه می‌رسد که طراحان پوستر، در دوره قبل دفاع مقدس از نشانه‌های شمایی و بیان روایتی برای انتقال پیام استفاده کرده اند و از نشانه‌های نمادین و بیان استعاری در دوره دفاع مقدس و از نشانه‌های نمایه ای و بیان مفهومی در دوره بعد دفاع مقدس، در طراحی پوستر مورد استفاده شده است (امامی فر، ۱۳۸۹: ۸۹-۷۳). رحمانی (۱۳۹۸) در مقاله «مطالعه تطبیقی المانهای پوسته‌های جنگ تحمیلی در ایران و جنگ جهانی دوم در لهستان» که در نشریه شبک شماره ۴۸ به چاپ رسیده، ضمن معرفی پوسته‌های زمان جنگ در دو کشور، نتیجه می‌گیرد که طراحان پوستر در هر کشور از عناصر بصری، نوشتاری و گفتاری استفاده میکنند که ریشه در فرهنگ، تمدن، آداب و سنن، باورها و اعتقادات ملت آن کشور دارد (رحمانی، ۱۳۹۸: ۱۳۲-۱۲۱). پروین (۱۳۹۲) در پایان نامه «منظر جنگ، طراحی بخشی از شهر خرمشهر با رویکرد باززنده سازی خاطرات و ارزش‌های جنگ تحمیلی» که با راهنمایی استاد راهنما دکتر حشمت اله متدین در دانشگاه تهران در مقطع کارشناسی ارشد معماری منظر در سال ۱۳۹۲ دفاع نموده است، به معیارهایی برای طراحی بخشی از شهر خرمشهر براساس ایجاد حس خاطر انگیزی از ارزش‌های دفاع مقدس در حوزه منظر رسیده است (پروین، ۱۳۹۲: ۷۵-۱). بیگلی (۱۳۹۷) در کتاب «معماری ماندگار پژوهشی پیرامون یادمان‌های جنگ و تاریخ ملل» شکل‌گیری هنر و معماری یادمان‌ها را در قالب افتخار و احترام می‌داند و معتقد است که می‌توان آن را در حیطه اعتقادات و اختلافات قومی، ملی و بشری مورد سنجش قرار داد. از نظر وی معماری یادمانی دارای دو جنبه تاریخی و روحانی است که نمونه‌های آن را در سکونتگاه‌های دست ساز بشر، نقاشی‌های دیواری غارها و الگو برداری از طبیعت برای ارائه مفاهیم مذهبی و ملکوتی می‌توان مشاهده نمود. وی سرآغاز معماری یادمانی را مقبره می‌داند. این نویسنده در ادامه به ارائه و بررسی نمونه‌های فراوانی در زمینه یادمان جنگ در سراسر دنیا می‌پردازد (بیگلی، ۱۳۸۷: ۱۷۸-۱). اختلاف پژوهش فوق با پژوهش‌های دیگران در این است که مقاله فوق یک مطالعه پیمایشی است که نقطه نظرات بازدیدکنندگان و مخاطبان باغ موزه دفاع مقدس تهران را بیان می‌نماید و با استفاده از نظرات تعدادی از پژوهشگران و کارشناسان هنرهای تجسمی حوزه دفاع مقدس میزان ارتباط مولفه‌های کانسپت طراحی یادمان‌های دفاع مقدس در هر دو نسل زمان دفاع

مقدس و بعد از آن را بیان می‌نماید.

مروری بر مبانی نظری

خاطرات به ویژه آن‌هایی که مقیاس ملی دارند را می‌بایست به طریقی به جامعه یادآوری کرد. این یادآوری بخشی از نیازهای اجتماعی است که به انسجام جامعه و هویت مندی آن کمک می‌کند (Carolin, ۲۰۱۵). گرامیداشت، یادبود، یادواره و یادمان واژه‌هایی هستند که هر یک به گونه‌ای به یاد آوردن رویدادی، فردی، مکانی و یا مفهومی را پی‌گیری می‌کنند (یاری و کیانی، ۱۳۸۷: ۲۰). یادواره، گرامی‌داشت و یادمان، همگی به مفهوم زنده نگاه داشتن و یادآوری یک رخداد یا شخصیت می‌باشند. وقتی این یادآوری در کالبد تجسم می‌یابد از آن به عنوان یادمان یا معماری یادمانی نام برده می‌شود. بطور کلی یادمان یا یادواره را می‌توان اینگونه تعریف کرد: «یک ساختمان مجسمه یا سازه یک بنای خاص که احترام و یاد یک شخص یا واقعه خاص را به یاد بیاورد» (حجتی، ۱۳۸۸: ۲). «یادمان‌ها به عنوان عناصر بصری و عینی کمک می‌کند که بخشهایی از ذهنیت جمعی افراد بازخوانی شده و خاطرات مرور شود. بدین ترتیب، یادمان‌ها نقشی کلیدی در یادآوری خاطرات برای یک جامعه دارد و یادآوری خاطرات به اتحاد و همبستگی اجتماعی منجر می‌شود که یکی از ارزش‌های بنیادین در هر جامعه‌ای است. یک یادمان برای پاسخ به ارزش‌های فوق از یک «کالبد» برخوردار خواهد بود که دارای یک «وجه بیانی» است» (مهربانی گلزار و خمسه‌عشری، ۱۳۹۸: ۶۹). «معماری یادمانی گونه‌ای قدرتمند از ارائه است که با بهره‌گیری از زبان نمادین و قابلیت‌های معنایی و کالبدی خود به عنوان یک رسانه هنری تأثیر گذار، همواره یکی از بهترین گزینه‌ها برای بیان فرهنگی جوامع

به شمار می‌رفته است» (پرزاده استیاری، ۱۳۹۳: ۱). «یادمان برای اشاره به رویداد یا معنایی مشخص اما قابل تفسیر بنا می‌شود. این بدان مفهوم است که معمار یا سفارش دهنده معماری یادمانی در پی بازخوانی یا فراخوانی خاطره از گذشته و یا دوران معاصر خود، یا عرضه و نمایاندن ایده و آرمانی متعلق به جامعه است» (پرزاده استار، ۱۳۹۳: ۸). مقابر سربازان گمنام در جنگ کبیر انگلستان، به عنوان بناهای یادبودی به پاس خدمات و جان فشانی‌های آنها ساخته شد، بطوریکه الکس کینگ در مورد آن می‌گوید: «این شیوه‌ای بود که به مجموعه‌ای از قهرمانان برگزیده اختصاص نداشت، بلکه به شهروند-سربازان داوطلب و معمولی توجه می‌کرد و آشنایی و دل‌بستگی شخصی در جریان این فعالیت‌های یادمانی به جریان همگانی حمایت از کسانی که در جنگ شرکت داشتند، تبدیل شد» (King, ۱۹۹۸: ۱۰۶، به نقل از ملینک و نفیسه، ۱۳۹۵: ۵۲). معماری یادمانی در کتاب معماری ماندگار (پژوهشی پیرامون یادمان‌های جنگ) به قلم بهزاد بیگی این گونه بیان شده است: «درحقیقت آنچه در طول تاریخ نماد تمدن و دانش عمومی اقوام و ملت‌ها بوده است؛ مانند آثار و بناهایی که یادآور مقطعی از تاریخ ملل و یا حادثه‌ای در زمانی خاص هستند. معماری یادمانی در معنای وجودی خود، یک معماری شکوهمند است و شکوه و ارزش آن از شخص به اقوام و قبایل، نهادهای اجتماعی، حکومت‌ها و حتی تاریخ منتقل می‌گردد. معماری یادمانی، خواه در سادگی بنای یادبود یک حادثه شخصی و خواه در شکوهمندی الهام آمیز یک یادمان تاریخی ملی، معماری است که در خدمت اعمال انسان و در خارج از حیطه‌ی روابط محض مادی می‌باشد» (بیگی، ۱۳۸۷: ۸۳). بطور کلی هدف از برپایی یادمانها را می‌توان در سه گروه

نمودار ۳. مدل مفهومی و گونه‌شناسی یادمان‌های دفاع مقدس، مأخذ: نگارنده.

تصویر ۱. باغ موزه ملی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس تهران، مأخذ: URL7.

موثر است (ضرغامی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳). مکان یابی یادمان‌ها در محل اصلی وقوع حادثه (حفظ اصالت) یا در مکان‌های تجمع عمومی که شانس مواجهه با آن را افزایش دهد (حفظ مخاطب) و همچنین کمیت در یادبود کشته شدگان می‌تواند بر مخاطب اثر مضاعف داشته باشد. ادغام یادمان با یک فضای جمعی در شهر می‌تواند به چند کارکردی بودن فضا کمک کند، برگزاری مراسم‌های منظم و زنده می‌تواند شهروندان را بیشتر با خاطره اصلی درگیر نموده و انتقال مفاهیم را تسریع کند. هرچند موارد فوق در موفقیت یک یادمان تأثیرگذارند اما انتخاب و اعمال هر یک از آنها مستلزم به کار بردن زبان مناسب است. به عبارت دیگر، استفاده از تمام راهکارها و اقدامات ممکن برای موفقیت یک اثر یادمانی، تابع رویکردی است که طراح بر می‌گزیند. شیوه بیان نامناسب می‌تواند اثرگذاری تمام راهکارهای توصیه شده را خنثی کند. از این روست که انتخاب رویکرد بیانی، همچنان در درجه اول اهمیت خواهد داشت (همان: ۷).

گونه شناسی یادمان‌های دفاع مقدس
یادمان‌ها به دلیل کثرت و تنوع موضوع، مواد و مصالح، سابقه تاریخی و ویژگی‌های محیطی و فرهنگی به سادگی قابل دسته بندی، نقد و تحلیل نیستند. اما در نگاهی اجمالی،

عام دسته بندی نمود: ۱- در نظام‌های طبقاتی برای نمایش قدرت و ابزار قدرت برای کنترل افراد فرودست جامعه. (Trigger, 1990)، (Kolb, 1994). ۲- در نظام های غیرطبقاتی و جوامع معاصر تقویت روح اشتراک و اتحاد در میان افراد و طبقات مختلف جامعه. ۳- نمایش قدرت به گروه های متخاصم و رقبا، و وادار کردن ایشان به تحسین و ستایش (Neiman, 1998).

احمد یاری در مقاله با عنوان: "یادمان‌های جنگ نمادهای فرهنگی"، یادبودهای جنگ را به دو دسته تقسیم بندی کرده است، یادبودهایی که در کالبد مجسم می‌شوند (نقل مادی خاطرات) و یادبودهایی که فاقد کالبد مادی باشند (نقل شفاهی خاطرات) (یاری و کیانی، ۱۳۸۷: ۳۰-۲۰).

ساخت یادمان در زمینه دفاع مقدس از اوایل دهه هفتاد و با آغاز تفحص اجساد شهدا و دفن ایشان در نقاط مختلف کشور در ایران نیز آغاز شده است. همچنین در روزهای خاصی از سال و بنا به مناسبت‌های مذهبی شهدای تازه تفحص شده وارد ایران می‌شوند. البته قابل به ذکر است که معماری یادواره در ایران بیشتر در ساخت مقبره شهدا نمود پیدا کرده است و خیلی کم و به ندرت دیده می‌شود که برای شهدا یک یادواره طراحی و اجرا شود. توجه به مقیاس انسانی در طراحی یادمان‌ها در ایجاد ارتباط و درک فضا توسط مخاطب و یا بازدید کنندگان خارجی

جدول ۱. نمونه‌های از یادمان‌های روایت محور، نماد محور و مفهوم محور دفاع مقدس، مأخذ: نگارنده

		<p>یادمان های روایت محور</p>
<p>یادمان خداحافظی سرباز رزمنده از خانواده، زنجان، مأخذ: URL1.</p>	<p>یادمان شهید سبحانی، سوسنگرد، مأخذ: مهریانی گلزار و خمسه عشری، ۱۳۹۵: ۳۵.</p>	
		
<p>یادمان دفاع مقدس، همدان، مأخذ: URL2.</p>		
		<p>یادمان های نماد محور</p>
<p>یادمان شهید تندگویان، آبادان، مأخذ: URL3.</p>	<p>یادمان شهدای مناسک حج در مکه و منا سال ۱۳۹۶، بهشت الزهرا(س) تهران، مأخذ: URL4.</p>	
		<p>یادمان های مفهوم محور</p>
<p>یادمان شهدای حج خونین سال ۱۳۶۶، بهشت الزهرا(س) تهران، مأخذ: URL5.</p>	<p>یادمان ظهر عاشورا، مأخذ: آرشیو بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس.</p>	
		
<p>یادمان دهلاویه (محل شهادت دکتر چمران)، غرب روستای دهلاویه، مأخذ: URL6.</p>	<p>یادمان ملی دفاع مقدس، جوار باغ موزه دفاع مقدس تهران، مأخذ: فرضیان و حجت، ۱۳۹۲: ۴.</p>	

تصویر ۲. یادمان شهدای گمنام باغ موزه ملی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس تهران، مأخذ: نگارنده

۱۹۸۴. روایت را میتوان شیوه ای برای یافتن یک هدف و مقصود برای معماری یا روشی برای ورود به ساختار، متن و محتوای اثر معماری دانست. میتوان ادعا نمود که سه گانه ی راوی، رویداد و مخاطب بر معماری قابل انطباق است. در این انطباق، معمار به عنوان راوی، اثر معماری، شامل کالبد و کارکرد به عنوان رویداد، و در آخر، استفاده کننده یا مشاهده گر به عنوان مخاطب تلقی میگردند (۱۷۳، ۲۰۰۹، Shirazi). «یادمان روایت محور، اشاره‌ای مستقیم و روایت گونه به موضوع مورد نظر است و در آنها روایت از راه بازآفرینی حادثه و به کارگیری عناصری واقعی و آشنا همچون انسان و جنگ‌افزار بیان می‌کنند. شیوه بیان در این دسته گویا، صریح، ابتدایی و ساده است. نظر مخاطبان عام به

از نظر شیوه بیان و پرداختن به موضوع سه گونه متمایز در میان آنها قابل تشخیص است. یادمان‌های روایت محور، یادمان‌های نماد محور و یادمان‌های مفهوم محور.
الف- یادمان روایت محور: «روایت، بازگویی رویدادها، رابطه ها، رفتار و گفتار شخصیت‌های واقعی است که از سازماندهی خاطرات و احساسات بر اساس یک جهت خاص نشأت می‌گیرد، این جهت برگرفته از نیاز طبیعی انسان به معنا بخشی به زندگی و سلسله رویدادهای آن است و بر قابلیت ذهن در تبدیل تخیلات پراکنده به داستانی که در آن نظامی از رویدادها، بنا بر جهتی آشکار و یا پنهان، خطی و یا غیرخطی تعریف میشوند، استوار است» (ندیمی و همکاران، ۱۳۹۸: ۸۷ به نقل از Ricoeur).

جدول ۲. درصد فراوانی پاسخ میزان جذب گردشگر و مخاطب انواع یادمان دفاع مقدس، مأخذ: همان.

		فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
انواع یادمان	یادمان روایت محور	۳۸	۱۰	۱۰	۱۰
	یادمان نماد محور	۱۴۸	۳۸٫۹	۳۸٫۹	۴۸٫۹
	یادمان مفهوم محور	۱۹۴	۵۱٫۱	۵۱٫۱	۱۰۰
	جمع کل	۳۸۰	۱۰۰	۱۰۰	

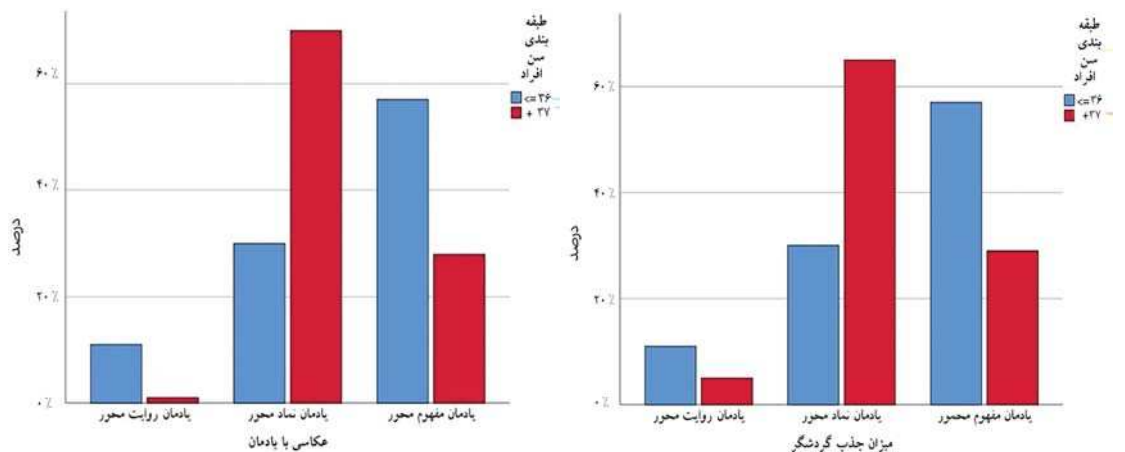
تصویر ۳. ردیف بالا از راست به چپ، مجسمه مادر شهید در بوستان، مجسمه سرباز رزمنده در باغ موزه دفاع مقدس، المان سرو و دیوار سرو موزه دفاع مقدس، تندیس شهدای دفاع مقدس، ردیف پایین از راست به چپ، یادمان شهدای مناسک حج در مکه و منا سال ۱۳۹۶، بهشت الزهرا(س) تهران، یادمان شهید سبحانی سوسنگرد، یادمان دفاع مقدس همدان، یادمان خداحافظی سرباز رزمنده از خانواده، مأخذ: نگارنده.

با نمادهای فرهنگی هر مرز و بوم است. در کشورهای که درگیر جنگ جهانی بوده‌اند یادمان‌های فراوانی از ترکیب عناصری چون اسب، کبوتر، تفنگ، تانک، کلاه خود و سرباز ساخته شده است.

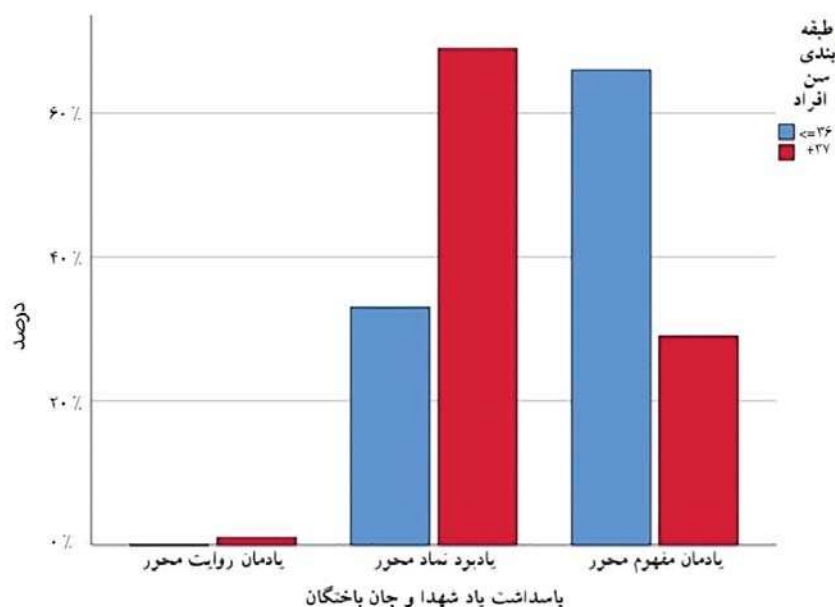
ج- یادمان‌های مفهوم محور: این گونه یادمان‌ها سعی می‌کنند که روح و مفهوم پیام نهفته در موضوع با بیانی انتزاعی در کالبد یادمان متجلی گردد. درک مفهوم این یادمان‌ها به اندازه دو نوع پیشین ساده و صریح نیست و نیاز به تأمل بیشتری دارد. چرا که نه به روایت علنی موضوع می‌پردازد و نه از نمادهای آشنا بهره می‌گیرد. یادمانهای مفهوم محور باید برای هر موضوع و در هر مکان مشخص جداگانه طراحی گردند (همان: ۳۵). در نمودار ۳ گونه شناسی یادمان‌های دفاع مقدس از نظر

آن‌ها جلب می‌شود. از این دست یادمان‌ها می‌توان به یادمان آرپیجی زن در سوسنگرد اشاره کرد. در دوران دفاع مقدس رزمنده‌ای از بالای نخل دشمن را در میان خانه‌های مردم هدف قرار داد و آن را زمین گیر کرد. در این یادمان با نگه داشتن تانک در جای خود و نصب مجسمه آرپیجی زن در بالای نخل عین واقعه بازسازی شده است» (فرضیان و حجت، ۱۳۹۲: ۳۴).

ب- یادمان‌های نماد محور: این گونه یادمان‌ها برای بیان موضوع از نمادهایی بهره می‌گیرند که هر یک معانی و مفاهیمی را در خود مستتر دارند همچون شمع، کبوتر، دست، شمشیر، خورشید، صلیب، و طاق. این یادمان‌ها به علت بهره‌گیری از نمادهای آشنا و حاوی مفهوم، عموماً شکل ساده‌تری دارند و درک و فهم آنها منوط به آشنایی

نمودار ۴. نمودار درصد فراوانی پاسخ‌ها دو نسل زمان دفاع مقدس و بعد از آن برای اولویت یادمان دفاع مقدس برای سوژه عکاسی و جذب گردشگر، مأخذ: همان.

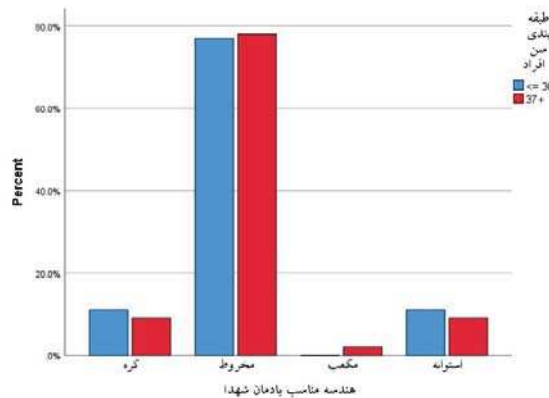
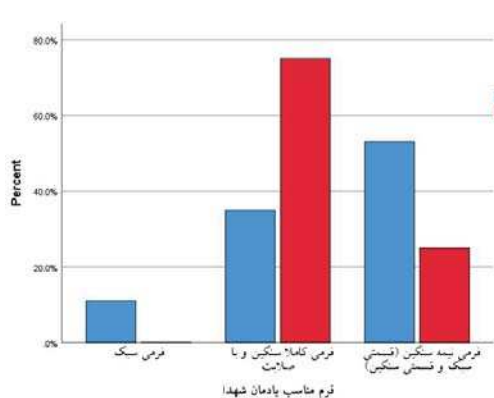
نمودار ۵. نمودار درصد فراوانی پاسخ‌ها دو نسل زمان دفاع مقدس و بعد از آن در مورد پاسداشت یاد شهدا و جان باختگان، مأخذ: همان.

آمفی تئاتر، امکانات تفریحی و ... می‌باشد (تصویر ۱). بر اساس نظر سنجی و بررسی به عمل آمده که در سایت موزه ملی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس تهران نیز ذکر شده است در سال ۱۳۹۸ و قبل از شیوع پاندمی کرونا، نزدیک به سی هزار نفره از نمایشگاهی با عنوان "شکار کرکس ها" بازدید داشته اند و فرصت مناسبی را برای انجام پژوهش فوق فراهم شد. محوطه باغ موزه دفاع مقدس تنها یک یادمان دفاع مقدس با عنوان یادمان شهدای گمنام دارد که در میدان سلام واقع در انتهای خیابان سرو قرار دارد (تصویر ۲). در جهت تکمیل پژوهش فوق، تصاویر یادمان‌های مختلف دفاع مقدس از مناطق مختلف کشور به پاسخ دهندگان نشان داده شد.

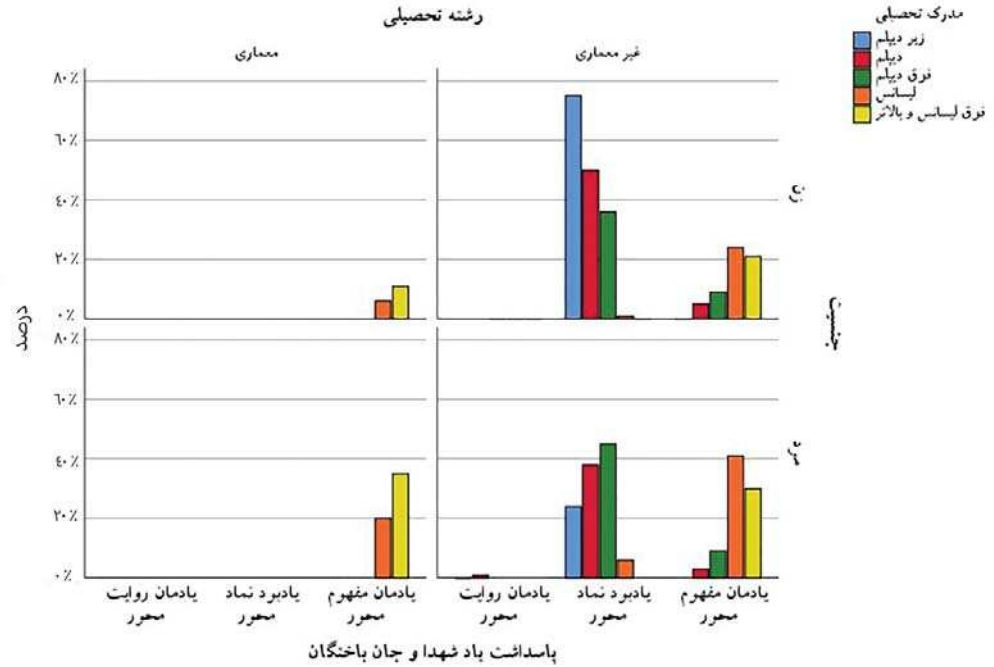
شیوه بیان و پرداختن به موضوع و در جدول ۱ تصاویر تعدادی یادمان دفاع مقدس به اختصار ارائه شده است.

روش شناسی تحقیق

موزه ملی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، بزرگ‌ترین موزه نظامی جهان اسلام و یکی از جاذبه‌های گردشگری تهران می‌باشد که در سال ۱۳۹۱ به همت شهرداری تهران در اراضی عباس‌آباد واقع در میدان ونک، بزرگراه شهید حقانی، انتهای خیابان سرو، رو بروی پارک طالقانی به بهره برداری رسیده است. این موزه با زیربنای ۲۰۵ هزار متر مربع یکی از بزرگترین باغ موزه‌های کشور است و شامل بخش‌های مختلفی مانند تالارهای هفت گانه، سراسرنا، مسجد، باغ راه، دریاچه مصنوعی، آب‌نمایش، سالن‌های

نمودار ۷. نمودار درصد فراوانی پاسخ‌ها در مورد هندسه و فرم مناسب یادمان دفاع مقدس، مأخذ: همان.

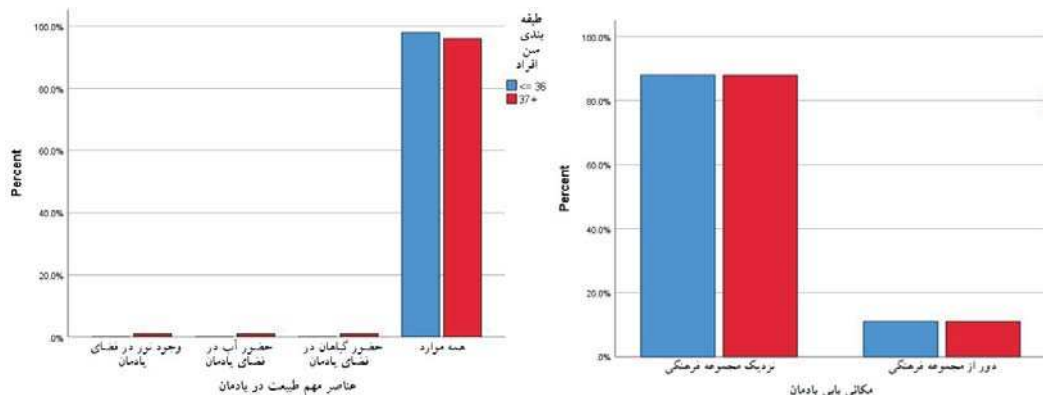
نمودار ۶. نمودار درصد فراوانی پاسخ‌ها در مورد پاسداشت یاد شهدا و جان باختگان به تفکیک جنسیت، رشته تحصیلی و مدرک تحصیلی، مأخذ: همان.

به لطف جانبازی‌های شهیدان (سروهای آسمانی پیوسته سربلند و راست قامت و جاودانه خواهد ماند. این سرو با نقش و نگار خود حکایت زندگی و سرزندگی ایران و ایرانی را بیان خواهد کرد. یادمان ملی دفاع مقدس، که از هم آوایی دیوار سروهای پاک و سرو جاودان شکل گرفته است، حکایت از رابطه عمیق میان مفهوم شهادت و سربلندی نزد ایرانیان دارد» (فرضیان و حجت، ۱۳۹۲: ۴۸).

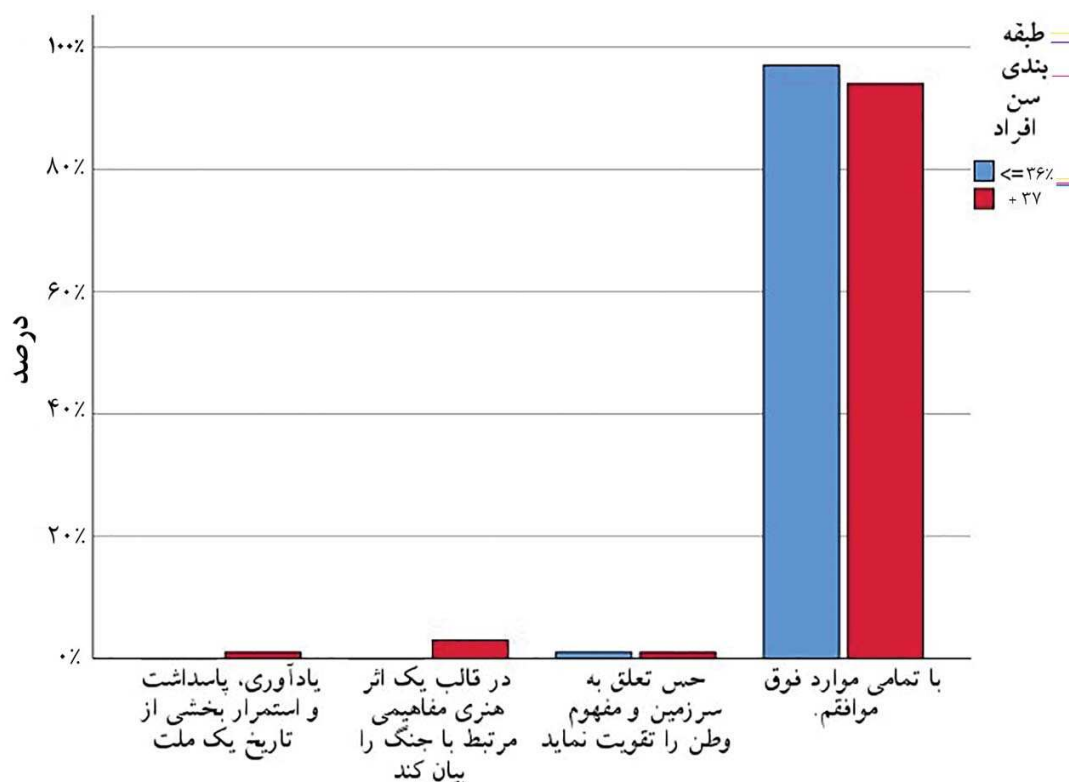
بر اساس بررسی صورت گرفته نسل زمان دفاع مقدس بیشتر یادمان‌های نماد محور و افراد نسل بعد از دوران دفاع مقدس بیشتر یادمان‌های مفهوم محور را به عنوان

ابتدا از مخاطبان در مورد میزان جذب گردشگر و اولویت سوژه عکاسی با یادمان‌های روایت محور، نماد محور و مفهوم محور دفاع مقدس با نشان دادن و معرفی تعدادی از عکس‌های یادمان‌ها ۱ سؤال شد (تصویر ۳).

طبق جدول ۲، از تعداد ۳۸۰ نفر پاسخ دهنده؛ بیشترین درصد فراوانی مربوط به یادمان‌های مفهوم محور است که در میان تصاویر المان سرو و دیوار سرو موزه دفاع مقدس است. فرضیان و حجت در مورد این المان می‌گویند: «یگانه سرو جاودان که در این یادمان در پناه دیوار سروهای پاک قرار می‌گیرد، نشان از ملت سربلند ایران اسلامی دارد که

نمودار ۸. نمودار درصد فراوانی پاسخ‌ها در مورد بکارگیری عناصر مهم طبیعت و موقیت مکانی یادمان دفاع مقدس، مأخذ: همان.

نمودار ۹. نمودار درصد فراوانی پاسخ‌ها مفاهیم و کانسپت‌های مفهومی یادمان دفاع مقدس، مأخذ: همان.

نیمه سنگین (قسمتی سنگین و قسمتی سبک) را انتخاب نموده اند. نمودار ۸ نشان می‌دهد که اکثریت مخاطبان در هر دو نسل زمان دفاع مقدس و بعد آن؛ با قرارگیری یادمان در نزدیکی یک مجموعه فرهنگی و همچنین حضور عناصر مقدس طبیعت همچون حضور گیاهان، نور و آب

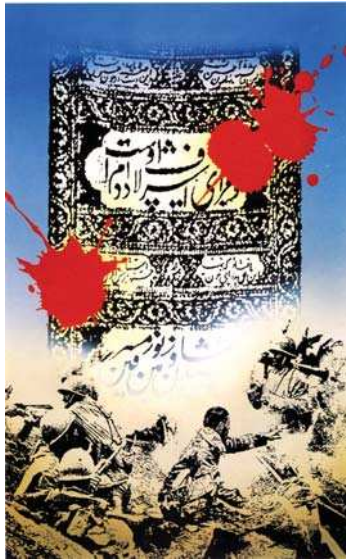
تصویر ۴. جمال آفتاب، سید محمد شریفی، ۱۳۶۴، مأخذ: خزایی، ۱۳۸۵: ۲۱.

یادمان جاذب مخاطب و دارای اولویت بیشتر سوژه عکاسی یادگاری انتخاب نمودند (نمودار ۴).

در ادامه از مخاطبان در مورد پاسداشت یاد شهدا و جان باختگان در الگوهای طراحی یادمان و المان پرسیده شد که بر اساس نمودار ۵، نسل زمان دفاع مقدس یادمان‌های نماد محور و نسل بعد از دفاع مقدس یادمان‌های مفهوم محور را انتخاب نمودند. همچنین افراد با تحصیلات دانشگاهی رشته معماری همگی یادمان‌های مفهوم محور را انتخاب نموده اند و افراد با تحصیلات دانشگاهی غیر معماری نیز بیشتر یادمان‌های مفهوم محور مد نظرشان بوده است و در افراد با تحصیلات غیر دانشگاهی بیشتر یادمان‌های نماد محور را برگزیده اند (نمودار ۶).

در ادامه با کمک ارائه تصاویر مختلف از مخاطبان در مورد فرم و هندسه مناسب یادمان، نقش عناصر مهم طبیعت در طراحی یادمان، موقعیت سایت و مکان یابی یادمان، نکات مهم در کانسپت مفهومی و معماری یادمان سؤال شد.

طبق نمودار ۷، اکثر مخاطبان در هر دو نسل زمان دفاع مقدس و بعد آن؛ فرم هندسه مخروطی را انتخاب نموده اند اما مخاطبان نسل زمان دفاع مقدس فرم‌های کاملاً سنگین و با صلابت و افراد نسل بعد از آن؛ فرم‌های

تصویر ۷- کل یوم عاشورا، سید حمید شریفی آل هاشم، ۱۳۶۴، مأخذ: URL8

تصویر ۶- راهیان راه زینب، محمد خزایی، ۱۳۶۲، مأخذ: URL8

تصویر ۵- عروج، مجید قادری، ۱۳۶۵، مأخذ: خزایی، ۱۳۸۵: ۱۹

نمادهای دفاع مقدس که سابقه حضور در جبهه را داشته اند و همچنین خبرگان و متخصصان رشته معماری که بعضاً سابقه ایثارگری و رزمندگی را داشته اند خواسته شد که به مولفه‌ها و مفاهیم کانسپت معماری یادمان دفاع مقدس از یک تا ده امتیازدهی نمایند و سپس با آزمون ناپارامتریک فریدمن در سطح معناداری خطای ۵٪ بررسی شد که مولفه‌های کانسپت طراحی یادمان دفاع مقدس در هر دو نسل زمان دفاع مقدس و بعد از آن از نظر خبرگان

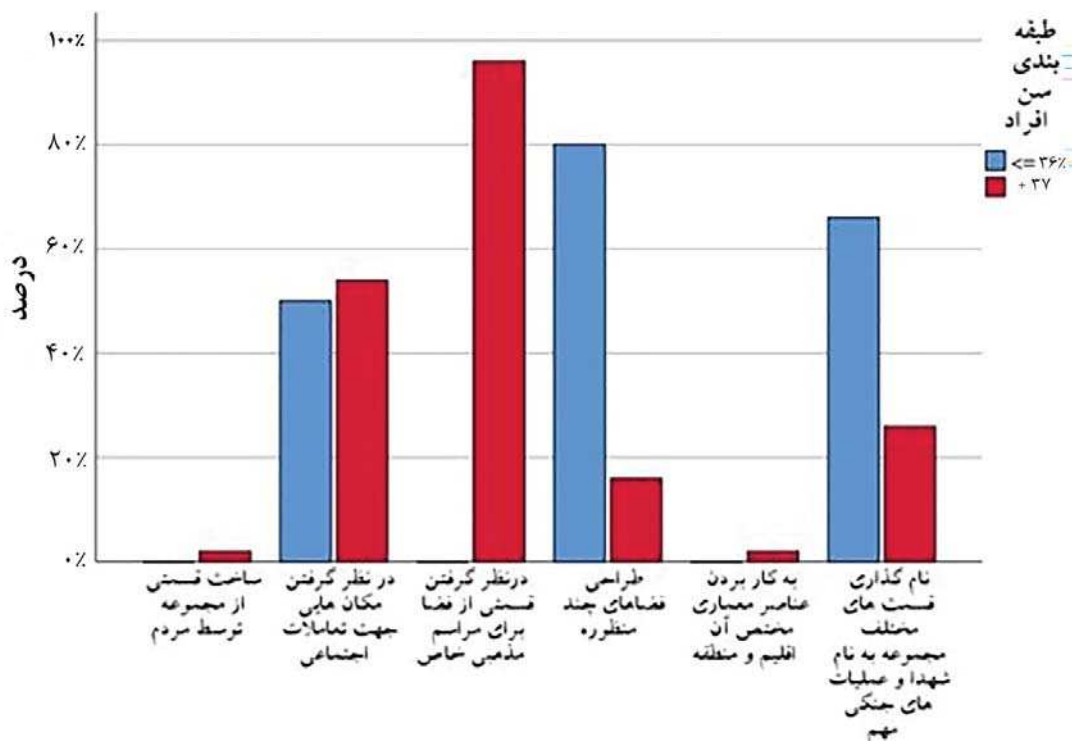
در طراحی یادمان دفاع مقدس موافق هستند و از سطح معناداری بالایی برخوردار است. نور، هندسه و حضور آب در کنار فضای یادمان باعث ایجاد معنویت و همچنین با تکیه بر اصول معماری جز لاینفک هر فضایی با معماری ایرانی می‌باشد. نمودارهای ۹ و ۱۰ میزان اهمیت مولفه‌های کانسپت مفهومی و معماری یادمان‌های دفاع مقدس را از نظر افراد و مخاطبان دو نسل نشان می‌دهد. در ادامه از تعداد ۳۰ نفر از خبرگان آشنا با ارزش‌ها و

جدول ۳. خلاصه آزمون فرضیه با آزمون فریدمن، مأخذ: همان.

ردیف	فرضیه صفر	آزمون	سطح معناداری	تصمیم‌گیری
۱	همه مولفه‌های کانسپت طراحی یادمان دفاع مقدس در هر دو نسل زمان دفاع مقدس و بعد از آن دارای امتیاز یکسان و سطح معناداری یکسانی از نظر خبرگان می‌باشند.	آزمون ناپارامتریک فریدمن، روش تحلیل واریانس بر اساس رتبه‌ها	۰.۰۰	فرضیه صفر رد شد.
سطح معناداری تقریبی نمایش داده می‌شود. سطح معناداری ۰/۰۵ است.				

جدول ۴. نمونه‌های تحلیل دو طرفه آزمون فریدمن از واریانس براساس خلاصه رتبه‌ها، مأخذ: نگارنده.

جمع کل	۳۰
آمار آزمون	۹۰،۲۹۶
درجه آزادی	۵
سطح معناداری (آزمون دو طرفه)	۰/۰۰

نمودار ۱۰. نمودار درصد فراوانی پاسخ‌ها مباحث و کانسپت‌های معماری یادمان دفاع مقدس، مأخذ: همان.

تحلیل یافته‌ها

شاید بتوان گفت اتفاق مهم در هنر دفاع مقدس، استفاده و به خدمت قرار گرفتن عناصر هنر ایرانی با برداشتی مدرن برای بیان تصویری مفاهیم دفاع مقدس بود (خزائی؛ ۱۳۸۵: ۲۱). با نگاهی به هنر زمان دفاع مقدس همچون اشعار، پوسترها و سینما که در دوران هشت ساله دفاع مقدس منتشر می‌شدند؛ می‌توان گفت که نمادگرایی در هنر دوران دفاع مقدس، جایگاه شاخص و ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است. «بکارگیری مفاهیم نمادین از دیگر شاخصه‌های پوستره‌های دفاع مقدس می‌باشد (همان: ۲۱). عناصر گیاهی همچون درخت سرو، گل نیلوفر؛ عناصر جانوری همچون اسب سفید، کیوتر و پروانه؛ عناصر انسانی همچون سرباز رزمنده، مادر شهید؛ عناصر بی جان نظامی همچون اسلحه، تانک، کلاه خود و عناصر مقدس همچون قرآن کریم، پرچم سیدالشهداء، خطوط مذهبی و آیات قرآنی و برخی عناصر دیگر که دارای ویژگی‌ها و هویت ایرانی اسلامی هستند در هنر دوران دفاع مقدس استفاده شده اند و نسل دوران دفاع مقدس نسبت به آن شناخت و خاطره ذهنی دارد (تصاویر ۴ الی ۷).

«خاطره به یادآوردن وقایع و رویدادهای تجربه شده به وسیله فرد از طریق به یادآوردن افراد، اشیاء، مکان‌ها

و متخصصان دارای امتیاز یکسانی هستند یا با یکدیگر متفاوت می‌باشند.

طبق جدول ۳ و ۴ با توجه به آزمون ناپارامتریک فریدمن فرض صفر مبنی بر یکسان بودن امتیاز مولفه‌ها از نظر خبرگان در مورد مولفه‌های کانسپت طراحی یادمان دفاع مقدس رد می‌شود. که نشان دهنده متفاوت بودن وزن و اهمیت مولفه‌ها می‌باشد.

طبق نمودار ۱۱ در سطح معناداری ۵٪ اهمیت مؤلفه‌های طراحی معماری متفاوت می‌باشند. شش مولفه در طراحی معماری یادمان دفاع مقدس از نظر خبرگان مهم و قابل توجه می‌باشند. طراحی فضای چندمنظوره رو باز در محوطه و اطراف یادمان، موقعیت مکانی یادمان به گونه ای باشد که فضای مناسب برای برگزاری مراسمات مذهبی پیرامون یادمان با جمعیت زیاد وجود داشته باشد و در مکان‌ها و فضاهای دارای تعاملات اجتماعی اقشار مختلف جامعه، ساخته شوند. مشارکت مردمی در طراحی و اجرای یادمان، بکارگیری عناصر معماری بوم آورد از جمله مولفه‌های مهم و با اهمیت از نظر خبرگان می‌باشند. بیشترین امتیاز از نظر خبرگان برای دو مولفه «طراحی فضاهای چند منظوره» و «تعبیه فضایی برای مراسم مذهبی» می‌باشد.

نمودار ۹. نمودار درصد فراوانی پاسخ‌ها مفاهیم و کانسپت‌های مفهومی یادمان دفاع مقدس، مأخذ: همان.

تصویر ۸. یادمان شهدای تنگه چزابه، مأخذ: URL۹.

تصویر ۱۰. باغ موزه دفاع مقدس همدان، مأخذ: URL11.

دادند. نسل دوم که پرورده نسل اول است، کسانی هستند که موتور حرکت انقلاب اسلامی بودند و دفاع مقدس را اداره کردند و با کمترین امکانات، توانستند بر ارتش مزدور صدام پیروز شوند و حماسه‌های جاودانه‌ای از خود به یادگار بگذارند و در واقع نسل انقلاب و دفاع مقدس نام دارند. نسل سوم، فرزندان نسل دوم هستند و تجربه پیش از انقلاب، انقلاب و دفاع مقدس را ندارند. نسل چهارم، فرزندان نسل سوم هستند. اینها نسلی هستند که در واقع در آینده به نسل تبدیل خواهند شد و در حال حاضر کودک هستند» (محمدی، ۱۳۸۶: ۱). برای نسل سوم و چهارم که همان نسل بعد از دوران دفاع مقدس است، شناخت دقیق ابعاد دفاع مقدس و ارزش‌های نشأت گرفته از آن و همچنین استمرار و حفظ این دستاوردها و ارزش هاست که می‌بایست به خوبی تبیین و باز تعریف شود. «نسل جدید طبیعی است که برداشت و حس و حالی که نسل ما در دوران دفاع مقدس داشت را نداشته باشد. آنها از طریق روایات ما با دفاع مقدس آشنا می‌شوند و تکثر و تنوع روایات دفاع مقدس متناسب با تنوع و تکثر نگاه و بیان ما و تحلیل‌گران و هنرمندان خواهد بود» (پارساپور، ۱۳۹۹). نسل بعد از دوران دفاع مقدس با توجه به اینکه خاطره‌ای از آن زمان ندارد، به دنبال کشف مفهوم

و تجربیات و با استفاده از ساز و کارهای تداعی معانی است» (حسنی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۹). خاطره انگیزی و هویت‌سازی، نقش مهم بنای یادمان است که باعث می‌شود یادمان در هر عصری پایدار و در متن جامعه قرار گیرد. نمادگرایی در هنر دوران دفاع مقدس باعث شد که افراد نسل دوران دفاع مقدس که نسبت به هنر آن دوران؛ شناخت و خاطره ذهنی دارند، یادمان‌های نماد محور را در مطالعه میدانی فوق به عنوان اولویت سوژه عکاسی و الگویی مناسب برای حفظ و پاسداشت یاد شهدا و جان باختگان آن دوران انتخاب نمایند. انتخاب فرم‌های نمادگرایانه، سنگین و با صلابت (تصویر ۸). برای طراحی یادمان دفاع مقدس از طرف نسل آن زمان نیز همه بر گرفته از شناخت و حس تعلق آنها به مفاهیم نمادین و حماسی دوران دفاع مقدس است که با نگاه و لحنی کوبنده و پر صلابت به بیان شجاعت‌ها، دل‌آوری‌ها، رشادت‌های رزمندگان و شهدا می‌پردازد (تصاویر ۹ و ۱۰).

«انقلاب اسلامی از آغاز شکل‌گیری تاکنون، با چهار نسل مواجه است: نسل اول، کسانی هستند که در سال ۱۳۴۲ ه.ش جوان بودند و به همراه امام (ره) موجب به وجود آمدن انقلاب اسلامی شدند و جمهوری اسلامی را تشکیل

متوجه آن بشود و با توجه به شناخت خود تحت تأثیر آن قرار بگیرند. دقت نظر طراح و هنرمند در بکارگیری و توجه به مشارکت مردم در ساخت یادمان، عناصری همچون عناصر اقلیمی و بوم آورد منطقه، حضور گیاهان، نور، آب در کنار یادمان، توجه و اشاره به نام شهدا و عملیات‌های جنگی، خوانایی و شیوایی بکارگیری آرایه‌های معماری در عین انتزاعی بودن فرم‌ها، از اهمیت والایی برخوردار است. از این میان مولفه‌های طراحی یادمان؛ فضایی چند منظوره و در نظر گرفتن فضایی برای مراسم‌های مذهبی بیشترین امتیاز را از نظر صاحب‌نظران بدست آورده است (تصاویر ۱۱ و ۱۲ و نمودار ۱۲).

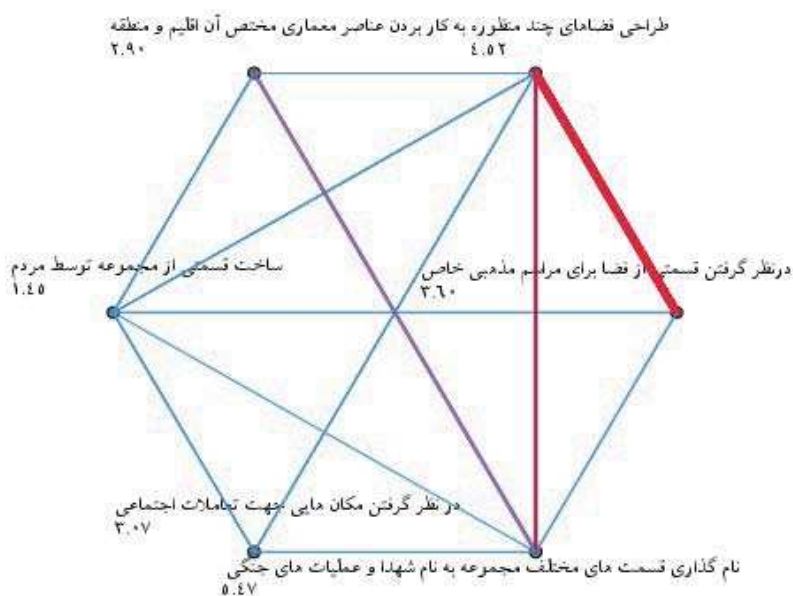
یادمان رفته است. این تحلیل را می‌توان در پاسخ مخاطبان فوق به اولویت سوژه عکاسی و الگوی مناسب برای حفظ و پاسداشت یاد شهدا و جان باختگان آن دوران دید که بیشتر یادمان‌های مفهوم محور را انتخاب نموده‌اند. یادمان مفهوم محور به دنبال بیان مطلب خاصی می‌باشد که در پس آن نهفته است. توجه افراد نسل بعد از دفاع مقدس؛ به فرم‌های ترکیبی نیمه سنگین و سبک و در واقع انعطاف پذیر نیز نشان از کاربرد بهتر ترکیب فرم‌ها برای بیان و تبیین یک مفهوم خاص می‌باشد. مفهومی عام گرایانه که هم مخاطب عام و عادی که از هنر سررشته‌ی چندانی هم ندارد و هم مخاطب خاص نیز می‌تواند در ارتباط با یادمان، با کمی تامل

تصویر ۱۲. یادمان مقاومت مردم ملکشاهی در دوران دفاع مقدس، مسیر ملکشاهی به مهران، استان ایلام، مأخذ: URL13.

تصویر ۱۱. مراسم تکریم خانواده شهید در موزه ملی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس تهران، مأخذ: URL12.

نمودار ۱۱- مقایسه دو به دو مولفه‌های طراحی معماری یادمان دفاع مقدس، مأخذ: نگارنده.

نمودار ۱۲. یافته‌های تحقیق، مأخذ: همان

نتیجه

ارزش‌ها و خاطرات معنوی دفاع مقدس همچون از خودگذشتگی، میهن و نوع دوستی، توجه به هویت دینی و ملی، غیرت، جوانمردی، رشادت و فرهنگ شهادت و ایثار رزمندگان و شهدا است که هنرمندان و معماران سعی می‌نمایند این ارزش‌ها را در طراحی یادمان‌های دفاع مقدس بکارگیرند. عدم توجه به این ارزش‌ها، دفاع مقدس را در حد جنگ‌هایی که در تاریخ ملت‌ها رخ داده و گذشته، تنزل خواهد داد. مخاطبان نسل زمان دفاع مقدس و نسل‌های بعد از آن همگی با زنده نگه داشتن ارزش‌های دفاع مقدس از طریق طراحی یادمان‌های دفاع مقدس موافق هستند. در این میان نسل زمان دفاع مقدس یادمان‌های نماد محور را می‌پسندند و نسل بعد از دوران دفاع مقدس یادمان‌های مفهوم محور را برای ارتباط و شناخت بهتر دفاع مقدس می‌پسندند. با نگاهی به هنر زمان دفاع مقدس همچون اشعار، پوسترها و سینما که در دوران هشت ساله دفاع مقدس منتشر و ارائه می‌شدند؛ می‌توان گفت که نمادگرایی در هنر زمان دوران دفاع مقدس، جایگاه شاخص و ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است. نمادگرایی در هنر دوران دفاع مقدس باعث شد که آن نسل نسبت به آن نمادها شناخت و خاطره ذهنی داشته باشند. انتخاب یادمان‌های نماد محور دفاع مقدس از طرف نسل زمان دفاع مقدس همه بر گرفته از شناخت و حس تعلق آنها به مفاهیم نمادین و حماسی دوران دفاع مقدس است که با نگاه و لحنی کوبنده و پر صلابت به بیان شجاعت‌ها، دلاوری‌ها، رشادت‌های رزمندگان و شهدا می‌پردازد. در مقابل نسل بعد از دوران دفاع مقدس با توجه به اینکه خاطره‌ای از زمان دفاع مقدس ندارد، به دنبال کشف مفهوم یادمان رفته است. یادمان‌های مفهوم محور که روح و مفهوم پیام نهفته در موضوع را با بیانی انتزاعی در کالبد یادمان متجلی می‌نمایند و در مواجهه با آن نیاز به تأمل بیشتری است و برای هر موضوع و در هر مکان مشخص جداگانه طراحی می‌گردند، مورد توجه نسل بعد از دوران دفاع مقدس می‌باشد و می‌تواند در انتقال ارزش‌ها و خاطرات دفاع مقدس به نسل سوم و چهارم انقلاب کمک نمایند. افراد با تحصیلات دانشگاهی یادمان‌های

مفهوم محور را انتخاب نموده‌اند و افراد با تحصیلات غیر دانشگاهی بیشتر یادمان‌های نماد محور را برگزیده‌اند که نشان می‌دهد نسل جدید که اکثراً تحصیلات دانشگاهی دارند، در مواجهه با یادمان دفاع مقدس به دنبال کشف مفهوم پیام انتزاعی می‌باشند و به دنبال تأمل بیشتری برای شناخت ارزش‌ها می‌باشند. مخاطبان هر دو نسل با قرارگیری یادمان در نزدیکی یک مجموعه فرهنگی و همچنین حضور عناصر مقدس و طبیعی در طراحی یادمان دفاع مقدس موافق هستند. صاحب‌نظران و طراحان در مورد اهمیت مولفه‌های تأثیر گذار بر کانسپت طراحی معماری یادمان‌های دفاع مقدس؛ توجه به وجود فضایی چند منظوره و در نظر گرفتن فضایی برای مراسم‌های مذهبی را در کنار یادمان در انتقال بهتر ارزش‌ها و خاطرات دفاع مقدس به نسل بعد از دوران دفاع مقدس موثر می‌دانند. در پاسخ به سؤال تحقیق در مسئله طراحی یادمان‌های دفاع مقدس، با توجه به تحقیق پیمایشی فوق و تطبیق نتایج آن با تحلیل محتوای پژوهش‌های صورت گرفته در مورد هنرهای دفاع مقدس، می‌توان گفت در مواجهه با نسل‌های سوم و چهارم انقلاب اسلامی که در دوران زمان دفاع مقدس حضور نداشتند، یادمان‌های مفهوم محور کارایی بیشتری برای انتقال پیام و ارزش‌های دفاع مقدس دارند.

منابع و مأخذ

- آرشیو بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس، بخش عکس یادمان‌های دفاع مقدس، تهران.
- امامی فر، سید نظام الدین، خزایی، محمد و سجودی فرزانه، ۱۳۸۹، بررسی نشانه شناختی اعلان از ظهور انقلاب اسلامی ایران تا ۱۳۸۰، دوره ۵، شماره ۱۶، ص ۸۹-۷۳.
- بیگلی، بهزاد، ۱۳۸۷، معماری ماندگار، پژوهشی پیرامون یادمان‌های جنگ و تاریخ ملل، چاپ اول، تهران: انتشارات عود.
- پروین، حسین، ۱۳۹۲، منظر جنگ، طراحی بخشی از شهر خرمشهر با رویکرد باز زنده سازی خاطرات و ارزش‌های جنگ تحمیلی، استاد راهنما دکتر حشمت اله متدین و استاد مشاور دکتر امیر منصوری، پایان نامه کارشناسی ارشد معماری منظر. پردیس هنرهای زیبا دانشگاه تهران.
- پرزاده استیاری، سمیرا، ۱۳۹۳. معماری به سبک یادمانی و خاستگاه فرهنگی آن. مجموعه مقالات کنگره بین المللی پایداری پایداری در معماری و شهرسازی، کانون سراسری انجمن‌های صنفی مهندسان معمار ایران و دانشگاه آزاد اسلامی - واحد امارات، شهر مصدر، ص ۱۲-۱.
- ضرغامی، اسماعیل؛ قاسمی، سیدسهراب و بهرامی دوست، پیمان، ۱۳۹۳، تبیین دیدگاه‌های طراحی یادمان‌های شهدای دفاع مقدس و مقابر مشاهیر ایران. مجموعه مقالات اولین کنگره بین المللی افق‌های جدید در معماری و شهرسازی. تهران: دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس. ص ۷-۱.
- حجتی، بابک، ۱۳۸۸، حفاظت از یادمان، نشریه دانش مرمت و میراث فرهنگی، سال پنجم، شماره ۳، ص ۱۰-۱.
- حسنی میان رودی؛ نسیم، ماجدی، حمید؛ سعیده زرآبادی، زهرا سادات؛ زیاری، یوسفعلی، ۱۳۹۶، واکاوی مفهوم خاطره جمعی و بازیابی آن در فضاهای شهری، (نمونه موردی میدان حسن آباد)، نشریه باغ نظر، سال چهاردهم، شماره ۵۶، ص ۳۲-۱۷.
- خزایی، محمد، ۱۳۸۷، دغدغه‌های حفظ ارزش‌های معنوی آثار هنرهای تجسمی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، نشریه کتاب ماه هنر، شماره ۱۲۵، ص ۱۳-۴.
- خزایی، محمد، ۱۳۸۷، هنر حماسه‌ی عرفانی، درآمدی بر پوسته‌های دفاع مقدس، نشریه کتاب ماه هنر، شماره پیاپی ۹۵ و ۹۶، ص ۲۱-۱۸.
- خزائی، محمد، ۱۳۸۵. هنر حماسه‌ی عرفانی، درآمدی بر پوسته‌های دفاع مقدس، نشریه کتاب ماه هنر، مرداد و شهریور ۱۳۸۵، ش ۹۵ و ۹۶، ص ۲۱-۱۸.
- رحمانی، شکیبیا، ۱۳۹۸، مطالعه تطبیقی المانهای پوسته‌های جنگ تحمیلی در ایران جنگ جهانی دوم در لهستان، نشریه شباک، شماره ۴۸، ص ۱۳۲-۱۲۱.

فرضیان، محمد؛ حجت، عیسی، ۱۳۹۲. تاملی در مبانی نظری طراحی سه یادمان دفاع مقدس، مجله صفا دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۶۰، ص ۳۱-۵۰.

محمدی، علیرضا، ۱۳۸۶. انقلاب نسل‌ها: انقلاب اسلامی و مواجهه بانسل سوم، نشریه پگاه حوزه، شماره ۲۰۷. ملینگ، لارا، ۱۳۹۵. منظر گذرا در دوران جنگ، بازنمایی بناهای یادمانی برای قرن بیست و یک، ترجمه سیده نفیسه، نشریه علمی منظر، دوره ۸، شماره ۳۴، بهار ۱۳۹۵، ص ۵۹-۵۰.

مهربانی گلزار، محمد رضا؛ خمسه عشری، علیرضا، ۱۳۹۵. منظر یادمانی جنگ از واقع نمایی تا استعاره، نشریه علمی منظر، دوره ۸، شماره ۳۴، بهار ۱۳۹۵، ص ۸۱-۶۸.

نجفوند دریکوندی، محبت؛ وثیق، بهزاد، ۱۳۹۸، تطبیق نماد و نشانه‌های دفاع مقدس در هنرهای تجسمی و معماری دفاع مقدس، نشریه علمی نگره، دوره ۱۴، شماره ۵۰، تابستان ۱۳۹۸، ص ۱۴۹-۱۲۴.

ندیمی، حمید؛ شریف زاده، سمیه، طباطبایی لطفی، زکیه السادات، نقش آفرینی تفکر روایت محور و فرصت‌های آن در کارگاه‌های آموزش طراحی معماری، نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، دوره ۲۴، شماره ۱، ص ۸۵-۱۰۰.

یاری، احمد؛ کیانی، مصطفی، ۱۳۸۷، یادمان‌های جنگ نمادهای فرهنگی، مجله آبادی، شماره ۵۸ (ویژه معماری فضاها و فرهنگی)، ص ۳۰-۲۰.

Carolin, V, (2015), Ritual, remembrance and war: social memory at tyne cot. *Journal of Annals of Tourism Research* , 54: 16-29.

King, A. (1998). *Memorials of the Great War in Britain* . Oxford: Berg Publishers.

Kolb, M.J, (1994), Monumentality and the rise of religious authority in precontact Hawai'i social evolution, *Current Anthropology*, 35: 47-521.

Neiman, F, (1998), Conspicuous consumption as wasteful advertising: A Darwinian perspective on 1066 spatial patterns in Classic Maya terminal monument dates. In C.M. Barton & G.A. Clark 1067 (Eds.), *Rediscovering Darwin: Evolutionary theory in archaeological explanation*, Arlington: American Anthropological Association, 290: 267-1068.

Shirazi, Moahmad Reza, (2009), *Architectural Theory and Practice, and the Question of Phenomenology (The Contribution of Tadao Ando to the Phenomenological Discourse)*, Brandenburgischen Technischen Universität.

Trigger, B.G, (1990), Monumental architecture: a thermodynamic explanation of symbolic behavior, *World Archaeology*, 22.

URL1: <https://mapio.net>

URL2: <https://www.visitiran.ir>

URL3: <https://www.abadan.ir>

URL4: <https://news.haj.ir>

URL5: <https://beheshtezahra.tehran.ir>

URL6: <http://khademanshohada.blog.ir>

URL7: in <http://iranrhdm.ir>

URL 8: <https://www.tasnimnews.com>

URL 9: <http://www.ghabeshgh.ir>

URL 10: <https://www.mojnews.com>

URL 11: <https://www.dana.ir>

URL 12: <https://iranrhdm.ir>

URL 13: <https://www.birjandtoday.ir>

A Descriptive Analytical Study of the Types of Symbol-Based and Concept-Based Monuments of Sacred Defense with Emphasis on the Transfer of Values and Memories of That Period to Future Generations

Kourosh Momeni, Associate Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Jundi-Shapur University of Technology, Dezful, Iran,.

Received: 2021/04/14 Accepted: 2021/07/07

The Sacred Defense is an influential part of the history of the Islamic Revolution of Iran, which evokes many human values. The Sacred Defense Memorial is one of the ways to respond to the recording of historical events and to commemorate the values of that time which is manifested in the form of different bodies with different materials and tells the epic of eight years of stability in different ways. The Sacred Defense Memorial can be divided into three types: narrative-based, symbol-oriented and concept-oriented in terms of the way it deals with the subject and how different generations of the country interact in the face of any difference. The **purpose** of the above research is recognizing the best type of Sacred Defense monument from the point of view of two generations of the time of Sacred Defense and subsequent generations. The **question** of the present study was that which category is chosen by the generation of the time of the Sacred Defense and the generations after it, in the face of the monuments of the Sacred Defense, in order to preserve and transmit the values and collective memories of the Sacred Defense? The **method** of the present study is a combination of descriptive-analytical and survey methods. The method of gathering information was to collect documentary sources related to the Sacred Defense for the characteristics of the experimental arts and architecture of the Sacred Defense. Then, field studies were conducted by visiting, interviewing and distributing a questionnaire among the visitors of the garden of the Museum of Sacred Defense in Tehran. The sample of the present study is 350 visitors of the garden of the Museum of Sacred Defense in Tehran. According to Morgan's table, they were selected by random sampling according to the statistics of museum visitors, and 30 experts familiar with the values and symbols of the Sacred Defense who had a history of presence at the front were selected from experts in the field of Sacred Defense, as well as architecture specialists

who some had a history of sacrifice and Sacred Defense. The **method** of analysis is with the help of spss26 software and by comparing the frequency tables of the answers of the two generations of the time of the Sacred Defense and after that. It has been analyzed and discussed, then with Friedman nonparametric test, the relationship between the components of the concept of designing Sacred Defense monuments was assessed by experts and specialists. The results show that the audience of the generation of the Sacred Defense era and subsequent generations, all agree to keep the values of Sacred Defense alive by designing Sacred Defense monuments. Meanwhile, the generation of the Sacred Defense era prefers symbolic monuments while generations after the Sacred Defense prefer concept-based monuments for a better communication and understanding of Sacred Defense. Symbolism in the art of the Sacred Defense era made that generation have a mental knowledge and memory of those symbols. The selection of symbolic monuments centered on the Sacred Defense by the generation of the time of the Sacred Defense is all based on their knowledge and sense of belonging to the symbolic and epic concepts of the Sacred Defense era which expresses the courage, bravery, bravery of warriors and martyrs with a striking and firm look and tone. In contrast, Generations after the era of Sacred Defense, since it has no memory of the time of the Sacred Defense, has sought to discover the concept of memory. Concept-based monuments that express the spirit and concept of the message hidden in the subject with an abstract expression in the body of the monument and in the face of it need more reflection and are designed separately for each subject and in each specific place, considered by the next generation. It is the Sacred Defense and it can help transmit the values and memories of the Sacred Defense to the third and fourth generations of the revolution. People with university education have chosen concept-based monuments and people with non-university education have chosen more symbolic monuments which shows that the new generation, most of whom have a university education, in the face of the Sacred Defense Memorial, seek to discover the concept of abstract message and seek more reflection to recognize values. Audiences of both generations agree with the placement of the monument near a cultural complex as well as the presence of sacred and natural elements in the design of the Sacred Defense monument. On the importance of influential components on the architectural design concept of Sacred Defense monuments, paying attention to the existence of a multi-purpose space and considering a space for religious ceremonies along with the memorial is considered effective by experts and designers in better transmitting the values and memories of the Sacred Defense to generations after the Sacred Defense.

Keywords: Culture, Monument, Sacred Defense, Concept-based Monument, Symbol-based Monument

References: Assumptions, Mohammad, Hojjat, Jesus, (2013). Reflection on theoretical foundations of designing three sacred defense monuments, Sofeh Journal of Shahid Beheshti University, No. 60, p. 50-31.

Archives of the Foundation for the Preservation of Sacred Defense Artifacts and Values, Photo Section of the Sacred Defense Monuments, Tehran.

Bigley, Behzad, (2008), Lasting Architecture, Research on The Monuments of War and History of Nations, 1st Edition, Tehran: Oud Publications.

Carolin, V, (2015), Ritual, remembrance and war: social memory at tyne cot. Journal of Annals of Tourism Research, 54: 16-29.

Emamifar, Sayyid Nezam al-Din, Khazaei, Mohammad, and Sojoudi Farzan, (2010), a sign-based study of the announcement of the emergence of the Islamic Revolution of Iran until 2001, volume

5, No. 16, p. 89-73.

Hassani Mian Rudi. Nasim, Majedi, Hamid. Saeedeh Zarabadi, Zahra Sadat; Ziari, Yousef Ali, (2017), Analysis of the concept of collective memory and its retrieval in urban spaces, (case study: Hassanabad Square), Journal of Baghe Nazar, Fourteenth Year, No. 56, p. 32-17.

Hojjati, Babak, (2009), Conservation of Monuments, Journal of Knowledge of Restoration and Cultural Heritage, 5th Year, No. 3, p. 10-1.

Khazaei, Mohammad, (2008), Concerns for preserving the spiritual values of the visual arts of the Islamic Revolution and Holy Defense, Journal of Mah Honar, No. 125, p. 13-4.

Khazaei, Mohammad, (2008), Mystical Epic Art, An Income on The Posters of the Holy Defense, Journal of Mah Honar, No 95 and 96, p. 21-18.

Khazaei, Mohammad, (2006), The art of mystical epic, an introduction to the posters of the Holy Defense, Book of the Month of Art, No 95 and 96, August and September 2006, p. 21-18.

King, A. (1998). Memorials of the Great War in Britain . Oxford: Berg Publishers.

Kolb, M.J, (1994), Monumentality and the rise of religious authority in precontact Hawai'i social evolution, Current Anthropology, 35: 47-521.

Mehrabani Golzar, Mohammad Reza, Khamseh Ashari, Alireza, (2016), Monumental perspective of war from realism to metaphor, Manzar Scientific Journal, No. 34, Spring 2016, p. 81-68.

Melling, Lara, (2016). Transient landscape during the war, representation of monumental buildings for the 21st century, translated by Seyedeh Nafiseh, Journal of Manzar, Volume 8, No. 34, Spring 2016, p. 59-50.

Mohammadi, Alireza, (2007). The Revolution of Generations: The Islamic Revolution and Facing the Third Generation, Journal of Pegah Hozeh, No. 207.

Nadimi, Hamid; Sharifzadeh, Somayeh, Tabatabai Lotfi, Zakieh Sadat, (2019), Role-playing thinking and its opportunities in architectural design training workshops, Journal of Fine Arts - Architecture and Urban Planning, Volume 24, No. 1, p. 100-85.

Najafvand Derikvandi, Affection, Bail, Behzad. (2019), Matching the symbols and symbols of sacred defense in the visual arts and architecture of the Holy Defense, Negre Scientific Journal, Volume 14, No. 50, Summer 2019, p. 149-124.

Neiman, F, (1998), Conspicuous consumption as wasteful advertising: A Darwinian perspective on 1066 spatial patterns in Classic Maya terminal monument dates. In C.M. Barton & G.A. Clark 1067 (Eds.), Rediscovering Darwin: Evolutionary theory in archaeological explanation, Arlington: American Anthropological Association, 290: 267-1068.

Parizadeh, Samira. (2014). Architecture in monumental style and its cultural origin. Proceedings of the International Congress on Sustainability in Architecture and Urbanism, National Association of Iranian Architects' Associations and Islamic Azad University, UAE Unit, Masdar City, p. 12-1.

Parvin, Hossein, (2013), War Landscape, Designing a Part of Khorramshahr City with the Approach of Reviving Memories and Values of Imposed War, Supervisor Dr. Heshmatollah Motadin and Advisor Professor Dr. Amir Mansouri, Master's Thesis on Landscape Architecture. University of Tehran Fine Arts Campus.

Shirazi, Moahmad Reza, (2009), Architectural Theory and Practice, and the **Question** of Phenomenology (The Contribution of Tadao Ando to the Phenomenological Discourse), Brandenburgischen Technische University.

Rahmani, Shakiba, (2019), Comparative study of elements of imposed war posters in Iran World War II in Poland, Shabak Journal, No. 48, p. 132-121.

Trigger, B.G, (1990), Monumental architecture: a thermodynamic explanation of symbolic 1128

behavior, *World Archaeology*, 22.

Yari, Ahmad, Kiani, Mustafa. (2008), *Monuments to the War of Cultural Symbols*, *Abadi Magazine*, No. 58 (For The Architecture of Cultural Spaces, p. 30-20.

Zarghami, Isma'il. Ghasemi, Seyed Sohrab, and Bahrami Dost, Peyman. (1393). Explaining the views of designing the monuments of the martyrs of the Holy Defense and the resistance of The Celebrities of Iran. *Proceedings of the 1st International Congress of New Horizons in Architecture and Urbanism*. Tehran: Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University. p. 7-1.

URL1: Available in <https://mapio.net>

URL2: Available in <https://www.visitiran.ir>

URL3: Available in <https://www.abadan.ir>

URL4: Available in <https://news.haj.ir>

URL5: Available in <https://beheshtezahra.tehran.ir>.

URL6: Available in <http://khademanshohada.blog.ir>

URL7: Available in <http://iranrhdm.ir>

URL 8: Available in <https://www.tasnimnews.com>

URL 9: Available in: <http://www.ghabeshgh.ir>

URL 10: Available in: <https://www.mojnews.com>

URL 11: Available in: <https://www.dana.ir>

URL 12: Available in: <https://iranrhdm.ir>

URL 13: Available in: <https://www.birjandtoday.ir>